Hejl, František

60 let bulharistiky na Univerzitě J. E. Purkyně a v ústavech Československé akademie věd v Brně

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická. 1983, vol. 32, iss. C30, pp. [139]-156

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/102215
Access Date: 30. 11. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

SBORNÍK PRACÍ FILOZOFICKÉ FAKULTY BRNĚNSKÉ UNIVERZITY
STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS
C 30, 1983

FRANTIŠEK HEJL

60 LET BULHARISTIKY NA UNIVERZITĚ J. E. PURKYNĚ A V ÚSTAVECH ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD V BRNĚ

Bulharistika na Moravě se dlouhé období rozvíjela v rámci slavistiky a navazovala na tradici Josefa Dobrovského, který po určitou dobu působil na půdě brněnské a zde též nalezl místo svého věčného odpočinku. Vývoj vědeckého bádání na Moravě však byl daleko méně intenzivní jako tomu bylo v Čechách. Nebylo tu české vědecké instituce univerzitního typu pro společenské vědy, chybělo tu též jednotné kulturně politické centrum, které v Čechách reprezentovala Praha s univerzitou a Národním muzeem. Slavistika na Moravě se tradovala na Filozofickém ústavu v Brně, zvláštní to stavovské instituci, kde působil slavista Dominik Kinský, historikové Řehoř Volný a Beda Dudík, dále na stavovské Akademii v Olomouci, která byla v roce 1847 přenesena do Brna, kde působil literární historik Alois Vojtěch Šembera (1807—1882), od roku 1848 profesor řeči a literatury české na vídeňské univerzitě.

Když po více než půlstoletém boji teprve v osvobozené vlasti došlo v roce 1919 k založení druhé české univerzity se sídlem v Brně, bulharistika se pěstovala na filozofické fakultě v rámci slavistického studia. Přispělo k tomu rovněž ustanovení výnosu Ministerstva školství a národní osvěty z roku 1927, podle něhož všichni absolventi studia bohemistiky neb jiného slovanského jazyka se před druhou státní zkouškou museli prokázat vysvědčením o absolvování dvousemestrového kursu některého dalšího slovanského jazyka. Proto na filozofické fakultě byly zřízeny lektoráty slovanských jazyků, včetně jazyka bulharského. Kromě toho učitelé slavistických disciplín přednášeli o dějinách, literatuře a jazyku bulharského národa.

K zásadní změně došlo po roce 1945 a zvlášť výrazně po roce 1948. Studijní reforma z roku 1949/50 obnovila povinnost studia dalšího slovanského jazyka u studujících češtiny a ruštiny; tento princip zachovávají i nové studijní plány, realizované od roku 1977/78. Zároveň jako resultát revolučních společenských přeměn byla v souladu s kulturními, společenskými a politickými potřebami společnosti zavedena výuka a studium bulharštiny jako rovnocenného oboru s češtinou a s ruštinou. Dále

bulharský jazyk a literaturu mohou studovat absolventi filozofických fakult jako rozšiřovací obor své vysokoškolské aprobace.

Vědecký profil brněnské lingvistické slavistiky, v jejímž rámci naši profesoři věnovali mimořádnou pozornost též bulharskému jazyku a literatuře, vtiskl její zakladatel Václav Vondrák (1859—1925), před příchodem do Brna od r. 1903 nástupce Miklošićův a Jagićův na vídeňské univerzitě. V roce 1921 přešel do Brna. Vondrákův vědecký věhlas se opíral o jedinečnou Vergleichende slavische Grammatik (I. díl 1906, 1924,[2] II. díl 1908 a 1928[2]) a spis Altkirchenslavische Grammatik (1900). V. Vondrák se zasloužil o poznání díla Jana exarcha bulharského (in: Archiv f. slavische Philologie 1898, knižně v práci „O mluvě Jana exarcha bulharského", Praha 1896), studoval nejstarší vývojové stadium staroslovanského a církevně slovanského písemnictví (Altslovenische Studien, Wien 1890, a Studie z oboru církevně slovanského písemnictví, Praha 1903).

Václav Vondrák a rovněž výrazné vědecké osobnosti jeho nástupců — Františka Trávníčka (1888—1961) a zvláště pak Bohuslava Havránka (1893 až 1978) po celou meziválečnou dobu i po roce 1945 tradovali svou vědeckou disciplínu v širokém obecně slavistickém, obecně lingvistickém a komparativním pojetí. Pro brněnskou slavistickou lingvistiku je tento široký rámec srovnávacího přístupu přímo charakteristický. Byl to právě Bohuslav Havránek, který v Brně vyzrál ve vědce evropského významu, zde rozvinul bohatou a jedinečnou vědeckovýzkumnou, publikační, pedagogickou a organizátorskou činnost, jíž se zapsal nejen do dějin československé, ale obecné slavistiky. Stále svěží jsou Havránkovy fonologické studie, průkopnické byly jeho přednášky a studie z oblasti vztahů slovanských a neslovanských jazyků, zvl. pak studie z problematiky balkánského jazykového svazu.[1] Všechny dosavadní slavistické kongresy počínajíc prvním (pražským) v roce 1929, jsou poznamenány Havránkovou vůdčí vědecko-organizátorskou prací a vkladem svěžích a plodných myšlenkových impulsů. Havránek, působící v Brně v době svého největšího a nejplodnějšího vědeckého rozletu, ve veškeré své činnosti věnoval velkou pozornost jihoslovanským jazykům, včetně jazyka bulharského. Balkánské slovanské jazyky zkoumá z hlediska srovnávacích souvislostí slovansko-neslovanských, a to po stránce fonologické v oblasti vokalismu.[2]

B. Havránek programově rozvíjel komparatistické studium gramatické stavby slovanských jazyků (Slavia 1953), jejich morfologie a syntaxe.[3] Na základě diachronně konfrontačním studoval vývoj češtiny a bulharšti-

---

[1] *Slavica na Univerzitě J. E. Purkyně v Brně,* Brno 1973, 44.

[2] *Zur phonologischen Geographie. Das Vokalsystem des balkanischen Sprachbundes,* in: *Extrait des Archives Néderlandaises de Phonétique Expérimentale,* 1933. Viz též: *Conferences des membres du Cercle linguistique de Prague au Congrès des sciences phonétiques, tenu à Amsterodam,* 1933. *Au sujet du caractère et de l'ancienneté de l'évolution des langues balkaniques,* in: Les études balkaniques tchécoslovaques 2, Bratislava 1967. Srv. rovněž jeho *Les traits communs des langues balkaniques en tant que le fondement de la linguistique balkanique,* 1936.

[3] *K historicko-srovnávacímu studiu slovanských jazyků,* Praha 1958, in: *Československé přednášky pro IV. mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě,* Praha 1958. Základní prací je dvoudílná monografie *Genera verbi v slovanských jazycích, díl I.,* Praha 1928, *díl II.,* Praha 1937.

ny.[4] Havránkovo rozsáhlé slavistické dílo přineslo syntetizující pohledy na počátky písma a písemnictví u Slovanů a k problematice cyrilometodějské.[5] Bohuslavu Havránkovi se po zásluze dostalo vysokého ocenění ze strany bulharské: byl zvolen za člena Bulharské akademie na naukite a za zásluhy v oblasti slavistiky mu byl udělen Řád Cyrila a Metoděje I. stupně.

Obětí krutého a barbarského fašistického pronásledování se stal mladý a nadějný paleoslavista a bulharista A. Gerard, žák F. Trávníčka a B. Havránka, jehož doktorská disertace, obhájená 3. března 1939, na téma Systém časů v nové bulharštině, v jihomakedonských dialektech, ve staroslověnštině a v srbocharvátštině se zřetelem zvláště k systémům časů minulých, otevírala zcela nové obzory slavistickému a bulharistickému bádání.

Souběžně s jazykovědnou bulharistikou v rámci slavistického studia se na brněnské univerzitě rozvíjelo literárně vědné studium. V meziválečném období tu slavistiku reprezentoval svým dílem Frank Wollman (1888 až 1969) a rusista Sergej Grigorjevič Vilinskij (1876—1950). Frank Wollman v roce 1928 vydal průkopnickou práci Bulharské drama, o němž znovu pojednal v synteticko-srovnávací studii o Dramatice slovanského jihu (Praha 1938). K bulharské problematice se F. Wollman opět vrací po roce 1945, a to v srovnávací studii o místu, úloze, funkci a významu vědomí slovanské příbuznosti v procesu formování novodobých slovanských národů za národního obrození, v díle Slovanství v jazykově literárním obrození u Slovanů (Praha 1958). Analýzou procesů integračních a desintegračních u slovanských národů za revolučního vývoje koncem 1. poloviny 19. století se Wollman zabýval v poslední své knize Slavismy a antislavismy za jara národů (Academia, Praha 1968, stran 494). Touto prací Wollman završil své dílo o funkci a místu významové složky ideje slovanství v literární tvorbě a společenském vědomí slovanských národů ve 40. a 50. letech 19. století, o jejich různých koncepcích a soudobých reakcích na ně.

V meziválečném období se novodobou bulharskou literaturou obíral profesor ruského jazyka a literatury na brněnské univerzitě (od r. 1923) Sergej Grigorjevič Vilinskij. Z opětovných studijních pobytů v Bulharsku vytěžil látku ke studii o životě a díle Petka Jur. Todorova (Brno, 1933).[6]

Jestliže meziválečný rozvoj lingvistické a literárně vědné bulharistiky byl reprezentován jmény autorů evropského věhlasu, profesorů V. Vondráka, F. Trávníčka, B. Havránka a F. Wollmana, pak situace v oboru historiografie byla daleko složitější. Obor dějin slovanských národů a balkanistiky v rámci rozvoje historického bádání na brněnské univerzitě ná-

---

[4] In: *Československo-bulharské vztahy v zrcadle století*, Praha 1963.

[5] In: *Velká Morava*, Praha 1963 a *Cyrillo-Methodianische Fragen*, Wiesbaden 1968. Bibliografie prací viz K. Horálek, *Přehled Havránkovy vědecké činnosti*, in: *Studia a práce lingvistické I*, Praha 1954. Viz též *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od roku 1760*, Praha 1972, 148—152.

[6] Vedle studií k církevněslovanskému cyrilometodějskému písemnictví napsal též samostatnou úvahu *Petko Todorov kak narodnyj poet*, in: Central'naja Evropa 2, 1931, 281—284.

leží k nejmladším oborům. V důsledku mocensko-politické orientace československého státu v meziválečném období na západní Evropu se studium dějin této oblasti studovalo od počátku studijního roku 1920/21 a obecné dějiny se redukovaly jen na dějiny Německa, Francie, Anglie a Itálie. Studium to bylo obsazeno dvěma profesory. Katedra dějin střední, jihovýchodní a východní Evropy a byzantologie byla zřízena teprve 1. října 1935 a obsazena vynikajícím slavistou, docentem filozofické fakulty Karlovy univerzity Josefem Macůrkem (nar. 1901). Počátky oboru byly velmi obtížné, neboť dějiny slovanských národů a byzantologie nebyly tzv. státnicovým oborem, byly z oborů státních zkoušek vyloučeny. Tím se citelně zužovala působnost oboru na studenty a jejich odbornou kvalifikaci. Macůrek se obtíží nezalekl. Položil základy semináři slovanských dějin a knihovně, s entuziasmem jemu vlastním začal budovat obor. Leč dříve nežli se nově založený obor mohl plně rozvinout a získat vědecký dorost, došlo k násilnému uzavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939.

K novému, přímo bouřlivému rozvoji bulharistických studií na brněnské univerzitě došlo po roce 1945 v osvobozeném lidově demokratickém Československu. Ke své učitelské a badatelské práci se vrátili bývalí profesoři B. Havránek (který však přešel do Prahy a převzal vedení tamější slavistiky a bohemistiky), F. Trávníček, V. Machek, F. Wollman a J. Macůrek, do Brna přešel profesor Josef Kurz (1901—1972), vracela se univerzitní mládež, dychtivá vědeckého poznání, kterou nacistická vláda protektorátu vyhnala z poslucháren a seminářů. Revolučně změněná společenská situace a vzrůst významu slovanských národů v boji za vítězství nad fašismem a nacismem a v osvobození Evropy způsobil, že význam slavistiky v poválečném světě výrazně vzrostl.

V roce 1951 byla založena samostatná katedra slavistiky, která rovněž zajišťovala studium bulharštiny v kombinaci s češtinou a ruštinou. V roce 1948 byl založen samostatný seminář slovanských dějin, který v roce 1957 byl přeměněn na katedru, k níž v roce 1970 byla přičleněna též etnografie a folkloristika. Vedle zkušených a uznávaných autorit vyrůstala nová generace slavistů — filologů, literárních teoretiků a historiků a rovněž historiků-slavistů. Se jmény A. Lamprechta, F. Kopečného, J. Bauera, R. Večerky, V. Kyase, A. Mátla, V. Šaura, J. Kabrdy, J. Cvetlera, J. Kolejky, F. Hejla, L. Havlíka, I. Dorovského, M. Kudělky aj. se stále častěji setkáváme na stránkách odborného tisku doma i v zahraničí.

Po roce 1945 na brněnské univerzitě paleoslovenistická a bulharistická studia rozvíjel profesor Josef Kurz, slavista širokého tématického záběru a historik slavistiky, nositel Řádu Cyrila a Metoděje I. stupně. J. Kurz se věnoval studiu starých památek církevně slovanského písemnictví.[7] Svůj vědecký věhlas si získal dvoudílnou edicí Assemanova kodexu, která se vyznačuje přísnou vědeckou akribií a smyslem pro přesný detail.[8]

---

[7] Svá studia zde zahájil prací o Zografském evangeliu, in: Listy filologické, Praha 1923, a Slavia, Praha 1930—1932.

[8] Díl I. (fototypicky spolu s Josefem Vajsem), Praha 1929, díl II. (přepis cyrilicí), Praha 1955. Ke studiu bulharštiny přispěl několika studiemi: o vzniku členu v bulharštině, o významu starobulharského otřešiti aj. — Viz L. Řeháček, *Bibliografický soupis vědeckých prací prof. PhDr. J. Kurze, DrSc., s přehledem jeho činnosti*, Praha 1968.

Integrálně s těmito studiemi se Kurz obíral významem Cyrila a Metoděje pro vznik a rozvoj slovanského písemnictví a vzdělanosti i kultury,[9] studoval kulturně historickou úlohu cyrilometodějské mise a překladové dílo soluňských bratří.[10] Výsledky svých paleoslovenistických studií uložil v noeticky bohaté Učebnici jazyka staroslověnského (Praha 1969).

K rozvoji lingvistického bulharistického studia na brněnské univerzitě přispěl Václav Machek (1894—1965), zabývající se srovnávacím indoevropským jazykozpytem se slavistickým aspektem. K oblasti bulharistiky se vztahují jeho studie o jazykových souvislostech slovansko-neslovanských, zvl. bulharsko-řeckých a latinsko-slovanských.[11] Svými široce koncipovanými studiemi ze srovnávacího indoevropského jazykozpytu a svými studiemi etymologickými kladl teoretické i metodologické základy pro vznik a realizaci impozantního Etymologického slovníku slovanských jazyků (viz dále).

Do rozvoje bulharistického lingvistického bádání po roce 1945 se zvlášť výrazně zapsala první poválečná generace slavistů Jaroslav Bauer (1924 až 1969) a Radoslav Večerka (nar. 1928).

Jaroslav Bauer se soustředil na studium syntaxe ve slovanských jazycích, průkopnický charakter mají jeho studie o slovanském souvětí a jeho spojovacích prostředcích. Bauer se zabýval strukturou větnou a pádovou skladbou. Vyšel ze studia staroslověnské skladby (ve sborníku Issledovanija po sintaksisu staroslavjanskogo jazyka, Praha 1963). Od staroslověnských studií pak pokročil k historické syntaxi bulharštiny.[12] S mimořádným ohlasem se setkaly Bauerovy studie široce komparatistického slovanského charakteru, jeho úvahy o úkolech a metodách rekonstrukce praslovanské syntaxe[13] rekonstrukce praslovanského souvětí,[14] studie o vlivu řečtiny a latiny na vývoj skladby slovanských jazyků.[15] Vědecky mimořádně přínosné Bauerovo studium slovanské syntaxe včetně jeho programových úvah badatelům zpřístupňuje výbor jeho studií, vydaný posmrtně pod titulem Syntactica Slavica (Brno 1972, stran 471).

Výraznou osobností brněnské srovnávací slavistiky je profesor Arnošt Lamprecht (nar. 1919). Učitelský vliv F. Trávníčka, B. Havránka, J. Kurze a zvláště indoevropeisty V. Machka podnětně působil na Lamprechtovu vědeckou orientaci. Zvlášť pronikavé a plodné jsou Lamprechtovy studie o vývoji fonologického systému slovanských jazyků, který studuje v širokých indoevropských souvislostech. Vyšel ze studia vývoje fonologické-

---

[9] Srv. jeho pojednání *Apoštolát Cyrila a Metoděje*, Praha 1936.

[10] Studie uveřejněny ve Slavii, roč. 1963, dále ve sb. *Československé přednášky pro IV. mezinárodní kongres slavistů v Moskvě*, Praha 1958 a v publikaci *Slovanství v českém národním životě*, Brno 1947. — Srv. též jeho studii o balkanologickém aspektu studia staroslověnštiny. In: Romanoslavica, Bucureşti 1966 a in: Les études balkaniques Tchécoslovaque I, 1967.

[11] Listy filologické, Praha 1941 a 1948. Srv. též *Mélanges D. Dečev*, Sofija 1959 a *Mélanges St. Mladenov*, Sofija 1957.

[12] J. Bauer, *Prostý lokál ve středobulharských památkách*, SPFFBU A 2, 1954, 5—17.

[13] In: sb. *Československé přednášky pro slavistický kongres v Sofii*, Praha 1963.

[14] J. Bauer, *Problema rekonstrukcii praslavjanskogo složnogo predloženija*, SPFFBU A 6, 1958, 53—65.

[15] In: sb. *Československé přednášky pro slavistický kongres v Moskvě*, Praha 1958.

ho systému českého jazyka a záhy svůj vědecký zájem rozšířil na studium fonologického systému v praslovanštině (SPFFBU A 4, Brno 1956, 19—23), na chronologii jeho vývojových etap (in: Slovo a slovesnost, Praha 1973, a Československé přednášky pro slavistický kongres, Praha 1978). Problematikou slovanské jazykové jednoty a procesem diferenciace se zabýval ve studii otištěné ve sb. Magna Moravia (Praha 1965). Nosnost svých postupů při studiu historického vývoje zkoumaných fonologických jevů přesvědčivě vyzkoušel při řešení otázky vzniku a diferenciace slovanských jazyků (SPFFBU A 11, Brno 1963 — spolu s M. Čejkou). Průkopnické jsou Lamprechtovy teoretické úvahy o vztahu mezi morfologickým a fonologickým systémem v slovanských jazycích (Československé přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistů, Praha 1963).[16]

V současné době tradici brněnského bulharistického a slavistického srovnávacího bádání lingvistického samostatně rozvíjí Radoslav Večerka.

Večerkovy bulharistické jazykovědné zájmy koření v paleoslovenistice, jíž věnoval kromě knižních publikací Syntax aktivních participií v staroslověnštině (Praha 1961), Slovanské počátky české knižní vzdělanosti (Praha 1963) a studijní pomůcky Základy slovanské filologie a staroslověnštiny (Praha 1966, poslední vydání 1980), na 4 desítky studií v odborném tisku u nás a v zahraničí. K poznání cyrilometodějských počátků slovanského písemnictví přispěl kromě toho účastí na edici pramenů Magnae Moraviae fontes historici.[17]

Do specificky bulharistické tematiky zasáhl R. Večerka studiemi o vývoji číslovek v památkách středobulharských,[18] dále v bulharských damaskinech[19] a v balkánských jazycích vůbec[20] a o funkci staroslověnštiny jako spisovného jazyka Prvního bulharského carství.[21] R. Večerka náleží k čilým recensentům bulharské jazykovědné tvorby u nás.

Druhým okruhem vědeckého bulharistického zájmu R. Večerky je studium česko-bulharských styků na úsvitu dějin z hlediska filologického. Této tematice věnoval článek o Chrabrovi,[22] pojednal o této problematice ve sborníku Brno—Plovdiv (Brno 1975)[23] a v příspěvku ke kristiánovské problematice (Slavia 45, 1976, 132—136).

V bulharském časopise Narodna kultura publikoval článek věnovaný činnosti a významu Klimenta Ochridského,[24] o počátcích písemnictví pojednal v časopise Ezik i literatura (29, 1974, kn. 5, 1—8). Ve sborníku A. Todorova—Balana publikoval stať o staroslověnské syntaxi (Sofija

---

[16] R. Večerka, *K šedesátým narozeninám Arnošta Lamprechta*, in: Slovo a slovesnost 1/1980, 75—78.

[17] *Magnae Moraviae fontes historici, I. Annales et Chronicae*, Prague—Brunae 1966, *II. Textus biographici, hagiographici, liturgici*, Brno 1967, *III. Diplomata, epistolae, textus historici varii*, Brno 1969, *IV. Leges, textus iuridici, supplementa*, Brno 1971, *V. Indices*, Brno 1976.

[18] In: SPFFBU A 16, 1968, 89—108.

[19] Ibidem, A 19, 1972, 41—54.

[20] In: Studia balkanica Bohemo-Slovaca I., Brno 1970, 239—247.

[21] Srv. Les Etudes Balkaniques Tchécoslovaques V., Praha 1974, 51—59.

[22] In: Věda a život 1961, č. 2, 102.

[23] R. Večerka, *Československo-bulharské literární styky v raném středověku*, in: sb. *Brno—Plovdiv*, Brno 1975, 290—297.

[24] Narodna kultura X, 3. 12. 1966, 4.

1960, 195—208), studii o řeckém jazykovém vlivu na nejstarší památky.[25] Široké čtenářské obci v Bulharsku je Večerka znám ze studií v časopise Paleobulgarica a Za bukvite.

Přímo bouřlivý rozvoj široce koncipovaného filologického slavistického studia a plodný tvůrčí vědecký kvas v poválečných letech získal oboru nejen významné postavení v rámci rozvoje bádání a výchovy vědeckého dorostu na univerzitě, ale stal se základem pro úspěšný rozvoj činnosti nově založených vědeckých ústavů ČSAV v Brně. Na pracovišti Slovanského ústavu (do roku 1963), nynějšího Kabinetu cizích jazyků (od roku 1972) ČSAV, pobočky v Brně profesor Josef Kurz inspiroval a kladl základy ke splnění stěžejního úkolu s dalekosáhlým vědeckým dosahem — ke Slovníku jazyka staroslověnského, a profesor Václav Machek vypracoval program, připravil kolektiv a zahájil činnost na přípravě a vydání Etymologického slovníku slovanských jazyků. V díle svého učitele a inspirátora Josefa Kurze pokračují Marta Bauerová, Stanislav Herodes, Vladimír Kyas, Antonín Mátl, Ludmila Pacnerová, představitelé mladší generace František Pekárek, Žofie Šarapatková, Jaroslav Ševela a Markéta Šterbová. V díle Václava Machka pokračují jeho spolupracovníci a žáci František Kopečný, Eva Havlová,[26] Hermína Plevačová, Vladimír Šaur a nyní rovněž Ž. Šarapatková. Slovník jazyka staroslověnského analyzuje materiál rovněž 16 bulharských písemných památek z 12.—14. století a též literární památky, vzniklé na půdě bulharské v 11. století, obecně považované za staroslověnské. Etymologický slovník zahrnuje komplexní bulharský lexikální materiál.

Široce teoreticky koncipované a gnozeologicky rozhleděné jsou studie Jana Kopečného. Kopečný byl prvým filologem-slavistou, který průkopnicky zdůvodnil klasifikaci slovanských jazyků ne na tři, ale na pět skupin. Přitom přesvědčivě prokázal, že bulharština a makedonština tvoří samostatnou skupinu. Kopečného závěry dále rozvádějí zahraniční slavisté — J. Udolff a S. Ivančev. Kopečný dále prokázal, že rozdíly mezi skupinou jazyků bulharsko-makedonských a slovinsko-srbochorvatských jsou rovnocenné rozdílům mezi západoslovanskými a východoslovanskými jazyky.[27] Významným přínosem k rozvoji brněnské bulharistiky přispěly Kopečného etymologické studie. Originální je Kopečného nový výklad etymologie většího počtu bulharských a nebulharských slov, dříve považovaných za slova onomatopoická nebo tzv. lallwortová. Konečně nelze tu opominout Kopečného přínos ke studiu bulharských adverbií a předložek.[28]

---

[25] *Otnositel'no problematiki vlijanija grečeskogo na staroslavjanskij*, in: *Actes du Ier Congrès International des Etudes Balkaniques et Sud-Est Européennes VI*, Sofija 1968, 753—762.

[26] E. Havlová ze svých prací na přípravě Etymologického slovníku slovanských jazyků vytěžila materiál pro svou studii *Slawisch vbrstva und vbrstb, vbrsta*, in: SPFFBU A 12, 17—23.

[27] F. Kopečný, *K otázce klasifikace slovanských jazyků*, in: Slavia 19, 1949, 1—12.

[28] Týž, *Slavistický příspěvek k problému tzv. elementární příbuznosti*, in: *Ezikovedski izsledvanija v čest na akad. Stefan Mladenov*, Sofija 1957, 363—387. Týž, *Bulgarische Präposition kămto, kădeto, deto*, in: Zeitschrift für slawische Philologie 35, 1970, 104—108.

Z mladších pracovníků Kabinetu cizích jazyků bulharistická filologická studia zvláště plodně rozvíjí odchovanec brněnské slavistické školy Vladimír Šaur. Zaměřuje se na studia syntaktická v bulharském jazyce a dialektech, zkoumá vztah mezi vlivy dialektů a slovanských jazyků na počátky spisovné bulharštiny, studuje etymologii některých bulharských slov, dále protobulharsko-slovanský bilingvismus ve fonologickém systému bulharštiny, vlivy neslovanských jazyků (zvláště turečtiny) na vývoj bulharštiny a srovnává syntax bulharštiny s ostatními slovanskými jazyky, včetně češtiny. Bystré jsou Šaurovy studie specifik a rozdílů bulharštiny ve vztahu k ostatním slovanským jazykům.[29] František Kopečný, Eva Havlová a v prvé řadě Vladimír Šaur jsou pohotovými recensenty soudobé bulharistiky v našem odborném tisku.

Cenné poznatky k dějinám bulharského jazyka přinesli též badatelé v oblasti srovnávacího a historicko-srovnávacího studia všech slovanských jazyků. Zde na předním místě třeba jmenovat rusistu profesora Romana Mrázka (nar. 1921). V rámci svého zkoumání syntaktického systému ruského jazyka v širších typologických souvislostech zabývá se příbuznými jevy z jazyka bulharského. Jevy bulharské Mrázek interpretuje jako produkt geneze od jazyka staroslověnského k současnému stavu. Zároveň autor věnoval zvláštní pozornost obecnému pohledu na problematiku aktuálního členění věty v bulharštině v konfrontaci s ruštinou a češtinou.[30]

---

[29] V. Šaur, *Izrečenija s glagola săm i sintaktično săštestvitelno v kosven padež v bălgarskija ezik v sravnenie s českija ezik* — diplomová práce, Brno 1962. Týž, *Předložka iz v současné spisovné bulharštině*, in: SPFFBU C 12, 227—234. Týž, *Upotrebata na predlozite iz i niz v bălgarskite dialekti* (v tisku in: Bălgarski ezik). Týž, *Po văprosite na bălgarskite glagolni vremena*, in: Bălgarski ezik 18, 1968, 30—33. Týž, *K otázce ovlivnění dialektů jihoslovanských jazyků balkánskými konvergencemi*, in: *Čs. přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů*, Praha 1968, 161 až 164. Týž, *Ist die Auslassung des Fürwortes es eine balkanische Konvergenzerscheinung?*, in: Les études balcaniques tchécoslovaques, vol. 3, Praha 1968, 77—83. Týž, *Pop Punčov sbornik — važen dokument za istorijata na novobălgarskija knižoven ezik*, in: Ezik i literatura 14, 1968, č. 4, 45—56. Týž, *Vztah mezi vlivy dialektů a jiných slovanských jazyků v počátcích spisovné bulharštiny*, in: Studia balcanica bohemoslovaca 1, Brno 1970, 254—259. Týž, *Pop Pončov sbornik kak istočnik istoriko-dialektologičeskich issledovanij*, Praha 1971, Academia. Týž, *Slovanské šurь — bratr manželky*, in: SPFFBU A 21, 11—14. Týž, *O významu zájmenného základu OV — a jeho vztahu k bulharskému a makedonskému členu*, in: Slavia 44, 1975, 233—239. Týž, *O vzaimosvjazi vostočnobolgarskich refleksov „ě" s protobolgarskim superstratom*, in: SPFFBU A 22/23, 147—158. Týž, *Protobolgarsko-slovanský bilingvismus ve fonologickém systému bulharštiny*, in: Studia balcanica bohemoslovaca II, Brno 1976, 304—324. Týž, *L'expression de la distributivité à l'aide de la préposition po dans les langues sud-slaves*. Les études balcaniques tchécoslovaques 5, 74—79. Týž, *Bălgarski etimologii*, in: Bălgarski ezik 27, 1977, 346—353. Týž, *Původní jihoslovanské jať, jak se vyslovovalo?*, in: SPFFBU A 25/26, 79—85. Týž, *Zametki po slavjanskoj etimologii*, in: Zeitschrift für Slawistik 24, 1979, 115 až 119. Týž, *Zur Bedeutung der bulgarischen Präposition iz*, in: Zeitschrift für Slawistik 21, 1979, 814—819. Týž, *Dve balkanski nazvanija na dărveta*, in: *Sbornik v čest na akademik Vladimir Georgiev*, Sofija 1980, 278—281. Týž, *Jak se vyslovovalo praslovanské c, dz?*, in: Slavia 50, 1981, č. 4 — v tisku. Týž, *Nechriv*, in: Ezik i literatura 34, 1979, č. 3, 87—88, aj. Šaurovy práce vzbudily zaslouženou pozornost v zahraničí.

[30] R. Mrázek, *Slovanské konstrukce typu rus. mne ne spitsja*, in: sb. *Miscellanea linguistica* (Acta Universitatis Palackianae Olomucensis), Ostrava 1971, 119—126. Týž, *Funkční distribuce habere a esse v slovanské větě*, in: *Čs. přednášky pro*

Filologická bulharistika zaujímá významné místo v rozvoji slavistických studií na půdě brněnské. Dosahuje obecně uznávaných tvůrčích výsledků. Svědčí o tom domácí a mezinárodní věhlas, který si získaly brněnské syntaktické konference s mezinárodní účastí, konané od roku 1961 v pětiletých intervalech. Sborník referátů ze syntaktické konference, konané v roce 1971, vyšel v roce 1973 s názvem Otázky slovanské syntaxe III. Sborník z poslední konference v r. 1976 je v tisku.

V oblasti rozvoje literárněvědného studia podnícen dílem Franka Wollmana kráčí samostatnou cestou Ivan Dorovský (nar. 1935). Dorovského vědecký zájem je značně rozsáhlý a rozmanitý. Zabývá se otázkami literárně historickými, jazykovědnými, historickými a etnograficko-folkloristickými a dějinami literárně kulturních vztahů slovanských a neslovanských balkánských národů v 18.—20. století. Z bulharistické oblasti jsou přínosné jeho studie o vztahu Jiřího Dimitrova ke světové kultuře,[31] o ohlasu Někrasova díla v bulharské a makedonské literatuře,[32] o některých klíčových otázkách osvícenství v balkánských literaturách;[33] k této problematice se I. Dorovský opětovně vrátil ve studii K slovansko-neslovanským vztahům na počátku 19. století.[34] Dorovský seznamuje československou veřejnost se současnou bulharskou dramatickou tvorbou,[35] zamýšlí se nad dílem básníka Lamara.[36] Výsledky studia bulharské literárněvedné problematiky u nás shrnul pak ve stati Česká a slovenská historická a literárně historická bulharistika v posledních letech (1969 až 1975).[37] Po tříletém úsilí vyšel v redakci Ivana Dorovského Slovník bulharských spisovatelů (Praha 1978), do něhož rovněž napsal úvodní studii a vypracoval polovinu hesel. Dorovský je pohotovým a spolehlivým informátorem naší široké veřejnosti o bulharském kulturním životě, o tvorbě předních současných spisovatelů a básníků, ale též o klasicích bulharské literatury a je uznávaným překladatelem jejich děl. Nelze tu uvádět desítky překladů, statí, glos, úvah, referátů, zpráv o nových dílech bulharských spisovatelů, a informací, které o bulharském kulturním životě z péra Ivana Dorovského otiskly deníky Rudé právo, Rovnost, Lidová demokracie,

---

VII. mezinárodní sjezd slavistů, Praha 1973, 175—182. Týž, *Slavjanskij sintaksičeskij tip „mne nečego delat'"*, in: SPFFBU A 20, 1972, 97—105. Týž, *Differenciacija slavjanskich jazykov v sfere modal'nosti*, in: Otázky slovanské syntaxe III, Brno 1973, 177—183. Týž, *Konstrukcii s semantikoj 'sentire, percipere' v sovremennych slavjanskich jazykach*, in: Slavia 45, 1976, 1—22. Týž, *Kvantitativní predikát v slovanských jazycích*, in: *Čs. přednášky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistů v Zagrebu, Lingvistika*, Praha 1978, Academia, 91—99. Týž, *Slovanské jádrové konstrukce bezsubjektové*, in: SPFFBU A 25/26, 1977/78, 65—77. Týž, *Neskol'ko zametok k aktual'nomu členeniju v bolgarskom i v drugich slavjanskich jazykach*, in: SPFFBU A 28, 1980, 45—50.

[31] I. Dorovský, *Jiří Dimitrov a světová kultura*, in: Universitas, č. 3, 1972, 1—16, též ve sb. *Jiří Dimitrov a současnost*, Brno 1973, 152—155.

[32] Týž, *Ohlas a recepce Někrasova díla v makedonské a bulharské literatuře*, in: SPFFBU D 19, 1972, 43—50.

[33] Ve sborníku *Na křižovatce umění. Sborník k šedesátinám A. Závodského*, Brno 1973, 425—438.

[34] Slavia 42, č. 2, 1972, 157—166.

[35] In: Universitas 4, 1974, 37—48 a rovněž Program, roč. XLV, č. 6, 1974, 2—3 a ibidem roč. XLVI, č. 5, 1975, 13—15.

[36] In: Literární měsíčník, roč. 3, č. 9, 1974, 122—123, ibidem, č. 6, 1974, 115.

[37] In: SPFFBU C 23—24, 1976—1977, 225—231.

Brněnský večerník, revue Universitas, nebo které zazněly v rozhlasových pořadech.

Významnou oblastí Dorovského zájmu je též studium pronikání děl českých spisovatelů do Bulharska (Jiřího Wolkra aj.). Neudivuje, že s Dorovského jménem jako překladatele a spoluredaktora se setkáváme u sborníků Prijateli, který vyšel v nakladatelství Ch. G. Danova v Plovdivu v roce 1975. Pod vedením I. Dorovského rozvíjí překladatelskou činnost a literárněvědná studia mladá bulharistka Ivana Srbková-Suchá.

Dílem Paisije Chilendarského a dějinami česko-bulharských styků za národního obrození v 1. polovině 19. století se zabývá vědecký pracovník Československo-sovětského institutu, pobočky v Brně, docent slovanských literatur PhDr. Milan Kudělka (nar. 1922). Ve studii Istorija slavjanobolgarskaja problém stále otevřený podává netradiční hodnocení místa a významu díla Paisije Chilendarského ve vývoji bulharské literatury a bulharského emancipačního úsilí.[38] Jako spoluautor syntézy Dějin československo-bulharských vztahů (Academia, Praha 1980) zpracoval problematiku obrazu Bulharska v dílech našich obrozenců, zvláštní pozornost přitom věnoval dílu F. L. Čelakovského. Noeticky zvlášť přínosná je kapitola o recepci české odborné a krásné literatury v Bulharsku a podílu P. J. Šafaříka na rozvoji česko-bulharských vztahů, na rozvoji poznání Bulharska, jeho dějin a kultury u nás.

Průkopnická a noeticky pozoruhodná je studie literárního historika Jarmila Pelikána (nar. 1928), rovněž žáka profesora Franka Wollmana. Ve svém článku Působení Josefa Šmahy v sofijském Národním divadle[39] analyzoval činnost této vůdčí osobnosti české realistické divadelní režie, působící ve funkci ředitele Národního divadla v Sofii v letech 1905—1910. Svou studií J. Pelikán splatil dluh umělci, který se natrvalo zapsal do dějin bulharského divadla a česko-bulharské spolupráce. J. Pelikán debutoval též jako úspěšný a umělecky i jazykově fundovaný překladatel bulharské prózy.[40]

Pro potřeby studujících slovanských jazyků zpracoval dějiny starší bulharské literatury Jiří Krystýnek (nar. 1913).[41]

Po roce 1945 zvlášť mimořádnými výsledky se může prokázat studium dějin bulharského národa a dějin československo-bulharských vztahů a styků. Z rozsáhlého a pozoruhodného díla zakladatele stolice slovanských dějin profesora Josefa Macůrka se k bulharským dějinám vztahuje příslušná část jeho Dějepisectví evropského východu (Praha 1946) — přehled bulharského dějepisectví (str. 155 n., 246 n. a 288) a bulharských dějin se dotýká jeho studie La mission byzantine en Moravie au cours des années 863—885 et la portée de son héritage dans l'histoire de nos pays et de l'Europe, uveřejněná ve sborníku Magna Moravia (Praha 1965). O to větší energii rozvinul J. Macůrek při budování oboru. V roce 1947 pod-

---

[38] In: Slovanský přehled 56, 1970, 412—417. Dílem Paisijovým se Kudělka zabýval již dříve. Do rukopisného sborníku k 60. narozeninám profesora Josefa Kabrdy napsal studii *K problematice hodnocení díla „Istorija slavjanobolgarskaja" Paisije Chilendarského*, Brno 1965.

[39] In: SPFFBU D 27, 1980, 127—139.

[40] Překlad eseje S. Prodeva *Národ*, in: Rudé právo z 20. 7. 1973.

[41] Skriptum: *Slovanské literatury I.*, Brno 1965.

nítil habilitaci Josefa Kabrdy (1906—1968) pro obor dějin jihovýchodní Evropy a Blízkého východu.

J. Kabrda se na svou vědeckou dráhu připravil dlouholetým studijním pobytem v Sofii, dále na tureckém muslimském učilišti v Šumenu (dnešní Kolarovgrad) a v Paříži na École supérieure des langues orientales vivantes. Na filozofické fakultě v Brně přednášel dějiny osmanské nadvlády na Balkáně v 15.—18. století, vedl lektorské kursy turečtiny, pro studující bulharštiny přednášel úvod do dějin Bulharska a konal lektorské kursy bulharštiny a přednášel normativní mluvnici bulharštiny.

Vědecké dílo J. Kabrdy je vzácně koncentrováno: svou soustředěnou pozornost věnoval studiu problematiky turecké nadvlády na Balkáně, dějinám balkánských národů a vztahům našich národů s touto oblastí. J. Kabrda svou publikační činnost zahájil studií o otázce „raje". Rozborem tureckých právních památek z období do poloviny 18. století dokázal, že obsah pojmu raja je především sociální a nijak nesouvisí s náboženským vyznáním neb s národnostní příslušností jeho nositele.[42] Touto studií rázem její autor upoutal pozornost soudobé bulharistiky a turkologie. Soustředěnou pozornost věnoval J. Kabrda studiu vztahu pravoslavné hierarchie k turecké nadvládě a k poddanému křesťanskému obyvatelstvu. Monografie „Berát vidinského metropolity Josefa z roku 1763"[43] osvětlila církevní, hospodářsko-sociální a kulturní poměry pravoslavného obyvatelstva na Balkáně a vztah i postavení církevního pravoslavného institutu-nacionalismu k turecké nadvládě. Kabrdova francouzsky psaná studie o berátech pravoslavné církevní hierarchie se vztahuje v prvé řadě k organizaci pravoslavné církve v Bulharsku.[44] Z Kabrdova předválečného pobytu v Bulharsku vzešla u nás objevná studie „Turecké prameny k bulharským dějinám a jejich zpracování v Bulharsku", otištěná v Časopisu archivní školy (roč. 15—16, Praha 1939, str. 200—231).[45] Je Kabrdovou zásluhou, že pro historickou vědu vpravdě objevil plný význam kádíjských registrů, tzv. sidžillů, obsahujících řadu různých typů tureckých listin — fermanů, hüdžetů, berátů apod. — a ukázal na jejich význam pro studium dějin hospodářských, sociálních, právních a správních Bulharska a Balkánu v 16.—19. století. K hospodářským a demografickým otázkám bulharských a balkánských dějin patří Kabrdova hodnotící úvaha o díle akademika N. V. Michova, zvl. o jeho edicích pramenů.[46] O jedinečnou znalost

---

[42] J. Kabrda, *Raja*, in: Izvestija na Bălgarskoto istoričesko družestvo v Sofija, Sofija 1937, roč. 14—15, 172—185.

[43] Byla otištěna ve Věstníku Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historická, roč. 1937, Praha 1938.

[44] *Sur les bérats des métropolites orthodoxes dans l'ancien Empire ottoman au XVIIIe siècle*, in: Izvestija na BID, roč. 16—18, Sofija 1939, 259—268.

[45] Tuto studii Kabrda rozšířil a doplnil a pojal do svého habilitačního spisu z r. 1947 pod titulem *L'historiographie bulgare et les sources historiques turcs*, která je dosud v rukopise.

[46] *Prameny k hospodářským dějinám Bulharska v době rozkladu tureckého feudalismu. Nová díla akademika N. V. Michova*, in: SPFFBU C 1, 1954, 71—91. *Prameny k dějinám hospodářského vývoje na Balkáně v 2. pol. 19. stol.*, in: ČsČH 1955, 174 až 177. *Izvori za stopanskata istorija na Bălgarija v perioda na razloženieto na turskija feodalizăm*, in: Izvestija na Viššija finansovo-stopanski institut, Svištov 1955, 102—114.

tureckých pramenů se opírají Kabrdovy studie o zdanění bulharského obyvatelstva v podmínkách nadvlády Osmanského imperia,[47] v příloze Kabrda publikoval 30 tureckých listin s komentovaným překladem. Kabrdova analýza vývoje feudální renty v osmanském záboru — Contribution à l'étude de la rente féodale dans l'Empire ottoman,[48] jeho studium specifických forem tureckého feudalismu, zvl. tímársko-sipáhijského systému, charakteru feudálních beneficií a forem renty,[49] jeho studie k turecké metrologii,[50] představují dnes průkopnický, objevitelský a obecně uznávaný přínos čs. turkologie k poznání zákonitostí vývoje feudalismu na Balkáně za turecké nadvlády. Výsledky svých prací Kabrda zobecnil v česky psané studii „Hlavní rysy tímársko-sipáhíjského zřízení v osmanské říši",[51] v níž analyzuje jednotlivé etapy vývoje feudálního systému na Balkáně v 15. až 18. století.

Životní dílo předního evropského balkanologa a turkologa Josefa Kabrdy završuje spis „Le systéme fiscal de l'église orthodoxe dans l'Empire ottoman. Sous lejour des documents turcs", které již vyšlo posmrtně (Brno, 1969). Je třeba litovat, že doposud neukončeny zůstávají dva další spisy, jež neúprosná Nemesis nedovolila Kabrdovi završit.[52]

Významná je též Kabrdova referenční a recensní činnost a studie historiografické o bulharské historiografii a rovněž o soudobé turkologii v evropských zemích prvé poloviny 20. století, které publikoval u nás i v zahraničí, Kabrdovy studie z turecké diplomatiky a paleografie i metriky apod.[53] Pro potřeby studentů historie společně s Josefem Kolejkou a Richardem Pražákem vydal dva díly syntézy „Dějiny národů střední a jihovýchodní Evropy v období od Velké francouzské revoluce do roku 1918" (Praha 1963 a 1966).

[47] *Les documents turcs relatifs aux impôts ecclesiastiques prélevés sur la population bulgare au XVIIe siècle*, in: Archiv Orientální, roč. XXIII, Praha 1955, 136 až 177. *Les documents turcs relatifs aux droits fiscaux des métropolites orthodoxes en Bulgarie au XVIIIe siècle*, ibidem, XXVI, Praha 1958, No. 1, 59—80. *Dva berata na sofijskija i vidinski mitropoliti ot pŭrvata pol. na XVIII vek*, in: Izvestija na Inst. za bŭlgarska istorija VIII, Sofija 1955, 377—404.

[48] Tři studie *Contribution à l'étude de la rente féodale dans l'Empire ottoman, I.—III.*, SPFFBU C 10, 1963, 33—53, ibidem C 12, Brno 1965, 103—122, ibidem C 13, Brno 1966, 55—81.

[49] *Les codes (kanunname) ottomans et leur importance pour l'histoire économique et sociale de la Bulgarie*, in: Sbornik v čest na akademik Nikola V. Michov, Sofija 1959, 183—190. *K problematice studia feudalismu v Bulharsku v 16. století. Kanunname nikopolského sandžaku*, in: Slovanské historické studie III, Praha 1960, 215—262. *Le kanunname du sandjak de Nikopol*, in: SPFFBU C 14, Brno 1967, 43—67.

[50] *Poids et mésures employés dans les sandjaks balkaniques aux XVIe—XVIIe siècles. Contribution à la métrologie ottomane*, in: SPFFBU, v tisku. *K problematice studia cen na Balkáně v době turecké nadvlády*, in: Ceny, mzdy a měna, č. 6, Brno 1964, 11—16, č. 8, Brno 1965, 29—33.

[51] In: ČsČH, Praha 1966, 293—311.

[52] Nedokončena zůstala studie o bulharské historiografii a tureckých pramenech, srovnávací studie z kanunname pro poznání hospodářského vývoje v balkánských a podunajských zemích a o zdanění obyvatelstva v Bulharsku za turecké nadvlády.

[53] *Orientalistyka bulgarska*, in: Przegląd Orientalistyczny č. 3, Warszawa 1956, 369—378. *Nové úkoly bulharské historické vědy*, in: Časopis Matice moravské 71, Brno 1952, 1—2, 130—140, č. 3—4, 391—413. *Nové edice tureckých pramenů k bulharským dějinám*, in: SPFFBU C 5, Brno 1958, 138—147. *Další edice tureckých pramenů k bulharským dějinám*, ibidem C 11, Brno 1964, 219—225. *Z novější bulharské historické tvorby*, in: ČsČH, č. 3, 1954, 555—556.

V současné době rozvíjí studium bulharských dějin na brněnské půdě František Hejl, Jiří Cvetler, Lubomír Havlík, Josef Kolejka, Ivan Dorovský, Zdeněk Bětík, Marie Marečková, z mladší generace pak Jana Jelínková-Poláková, Alena Mikovcová a Lubomíra Havlíková.

F. Hejl studuje politické vztahy Velké Moravy se starobulharským státem v 9. století,[54] na základě nových pramenů československých a zahraničních archívů studuje místo a význam východoslovenských a sedmihradských měst ve vývoji směny v oblasti karpatsko-dunajské.[55] Účast v národně osvobozeneckém boji jej přivedla ke studiu díla Jiřího Dimitrova, k jehož 90. narozeninám podnítil a spoluorganizoval mezinárodní vědeckou konferenci, z níž byl vydán sborník referátů, do něhož napsal původní studii.[56] Úzká spolupráce s kulturním klubem Jiřího Dimitrova podnítila Hejlovy studie o pobytu bulharských studentů na brněnských vysokých školách od poloviny 19. století do současnosti.[57] Společně s Ivanem Dorovským se podílel na vydání sborníku Brno—Plovdiv (Brno, 1975). Pod jeho vedením vydává I. Dorovský, M. Romportlová a J. Cvetler Bibliografii československé balkanistiky s příslušnými oddíly věnovanými bulharistice. Její pátý svazek zahrnující léta 1978—1980 vyjde v roce 1981.

Mezinárodní pozornost upoutaly studie Josefa Kolejky o teoretických otázkách revolučního dělnického hnutí v 19. a ve 20. století. Studium teorie a taktiky českého dělnického hnutí a jeho mezinárodních souvislostí jej záhy přivedlo ke studiu mezinárodního dělnického hnutí ve střední a jihovýchodní Evropě. Studoval otázky ohlasu první ruské revoluce a zvláště Velké říjnové socialistické revoluce v revolučním dělnickém hnutí této oblasti.[58] Kolejkovo studium vývoje slovanských programů a myšlenky slovanské solidarity v politických a kulturně politických programech jednotlivých hnutí slovanských národů vyústilo v monografii „Ideja slavjanskoj solidarnosti i slavjanskije programy 19 i 20 vekov" (Praha 1964). Od této Kolejkovy badatelské činnosti byl již krůček ke studiu národnostní otázky, jejího místa a významu i chápání v teorii i praxi mezinárodního revolučního dělnického hnutí. Řadu jeho dílčích úvah a studií završuje monografie „Národnostní programy pro střední a jihovýchodní Evropu" (Brno 1971), která nás provádí peripetiemi vývoje marxistické teorie národa od K. Marxe k V. I. Leninovi (včetně vývoje názorů představitelů bulharského revolučního hnutí). Na tuto studii na-

---

[54] *Vizatijskoje posel'stvo v Velikuje Moraviju na političeskom fone togdašnej Jevropy*, in: Magna Moravia, Praha 1965, 85—120.

[55] *Die Städte der Karpaten-Donau-Region und ihre Stellung in der Struktur der ostmitteleuropäischen Handelsbeziehungen im 14.—17. Jh.*, in: *Rapports, Co-Rapports, Communications Tchécoslovaques pour le IVe Congrès Intern. d'Etudes du Sud-Est Européen*, Prague 1979, 125—138. Idem, *Východoslovenská města a jejich místo ve struktuře středoevropských obchodních vztahů*, in: Historický časopis, Bratislava 1973, 397—407.

[56] *Jiří Dimitrov a současnost*, Brno 1973. Fr. Hejl, *Pomoc Jiřího Dimitrova československému lidu v boji proti nebezpečí fašistické agrese a v rozvoji jeho národně osvobozeneckého boje*, ibidem, 90—101.

[57] *Bulharští studenti v Brně*, in: *Brno—Plovdiv*, Brno 1975, 175—181. Idem, *Brno — centrum vysokoškolského vzdělání mládeže jihovýchodní a východní Evropy v meziválečném období*, v tisku.

[58] *O charakteru revolučního hnutí a revolucí v jihovýchodní a střední Evropě v letech 1917—1920*, in: SPFFBU C 8, Brno 1961, 452—467.

vazují dvě monografie: Východní nebo balkánská otázka 1897—1907 (in: SPFFBU C 21—22, 1976, stran 61) a Balkánská otázka 1908—1914 (Brno 1979). Obě studie se zaměřují k řešení národnostní otázky a národně osvobozeneckých zápasů v programech socialistických stran balkánských národů i vedení II. internacionály. Srovnání buržoazních národních programů s proletářskou koncepcí uspořádání poměrů v jihovýchodní Evropě obohacuje dosavadní poznání teorie proletářského internacionalismu.

K 100. výročí završení národně osvobozeneckého zápasu bulharského národa sebral obrazový materiál z českého tisku. Společně s Ivanem Dorovským se zaměřil na studium ideje slovanské spolupráce a ideje celobalkánské federace jako návodu na soužití a spolupráci národů jihovýchodní Evropy.[59]

Historické studie Ivana Dorovského se vztahují k dějinám česko-bulharské vědecké a kulturní spolupráce v 19. a ve 20. století. Ve sborníku Brno — Plovdiv uveřejnil dvě studie o působení českých vědců a umělců v Bulharsku. Zvláštní pozornost věnuje I. Dorovský vztahu Konstantina Jirečka k národně osvobozeneckému boji bulharského národa v 70. letech 19. století.[60] V současné době završil svá jirečkovská studia rozsáhlou monografií „Konstantin Jireček jako slavista a balkanista" (v tisku).

K rozvoji historických bulharistických studií přispívá rovněž právní historik JUDr. Jiří Cvetler, emeritní profesor právnické fakulty brněnské univerzity a externí spolupracovník katedry historie a etnografie filozofické fakulty. Tomuto přednímu znalci dějin římského práva byla byzantologie mostem ke studiu dějin bulharského národa. Cvetlerův hluboký vědecký zájem podnítil jeho několikeré studijní cesty do Bulharska a rovněž těsnou a trvalou spolupráci s bulharskými partnery. Záhy se J. Cvetler stal oddaným stoupencem čs.-bulharské spolupráce a jen v desetiletí od roku 1959 do roku 1969 přednesl více než 600 přednášek a besed o Bulharsku v obou moravských krajích, v jejich kulturních centrech, ale též i v menších městech. Moravská veřejnost jej poznala rovněž jako neúnavného propagátora bulharské kultury u nás.

Ze svých opětovných studijních pobytů v bulharských archivech, knihovnách a v ústavech Akademie věd i vysokých škol vytěžil nové poznatky k účasti českých právníků při budování bulharského státního istituciionalismu i k problematice jirečkovské. J. Cvetler byl též zasvěceným recensentem bulharské právně historické literatury.[61]

---

[59] *Jižní Slované a „velká východní krize" 1875—1878*, in: Slovanský přehled, č. 2, 1976. *„Druhé Rusko" a hnutí jihoslovanských národů 1867—1878*, ibidem, č. 4, Praha 1978. *K voprosu o razvitii federativnych koncepcij dlja jugovostočnoj Evropy*, in: *Rapports, Co-Rapports, Communications Tchécoslovaques pour le IVe Congrès Intern. de AIESSE*, Prague 1979, 307—326.

[60] In: SPFFBU C 23—24, Brno 1976—1977, 193—202.

[61] J. Cvetler, *Konstantin Jireček — byzantinologue (A l'occasion du 100e anniversaaire de sa naissance)*, Byzantoslavica 1957, 189—210. Týž, *Český dopisovatel v srbsko-bulharské válce r. 1885*, in: Slovanské historické studie 3, 1960, 263—312. Týž, *Bulharská historická věda v posledním desetiletí (1953—1962)*, in: Sborník Matice moravské 82, 1963, 273—291. Týž, *Vatroslav Jagić und Konstantin Jireček. Eine wissenschaftliche Freundschaft*, in: *Beiträge zur Geschichte der Slawistik*, Berlin 1964, 13—33. Týž, *K české účasti na budování bulharského státu. Činnost prokurátorů A. Bernkopfa a dr. K. Svobody při organizaci justice*, in: Slovanské histo-

V úzké spolupráci s pracovníky filozofické fakulty rozvíjí svou publicistickou činnost docent Zdeněk Bětík, přední československý badatel o činnosti velkého syna bulharského lidu, věrného přítele českého a slovenského národa, bojového druha Klementa Gottwalda, hrdiny lipského procesu, teoretika a stratéga protifašistického boje — Jiřího Dimitrova. Z. Bětík se zabývá dvěma okruhy problémů. Především na základě studia původního archivního materiálu zkoumá ohlas lipského procesu v českém prostřední, zvláště v dělnickém revolučním a komunistickém hnutí a organizování akcí na obranu prvního vítěze nad nacismem a evropským fašismem, oživuje postoje předních komunistických představitelů, včetně J. Fučíka. Po řadě dílčích studií uveřejněných u nás a v Bulharsku završil svou práci rozsáhlou monografií Ohlas lipského procesu v české veřejnosti, která vyjde v bulharském překladu v Sofii. Druhou otázkou Bětíkova zájmu je studium pobytu J. Dimitrova na jižní Moravě a dále studium významu činnosti J. Dimitrova pro rozvoj dělnického revolučního hnutí v Československu. K této problematice dokončil studii, která vyjde v roce 1982 v Brně.[62]

Problematikou dějin Bulharska v období raného feudalismu se zabývá vědecký pracovník Československo-sovětského instiutu v Brně docent PhDr. Lubomír E. Havlík (nar. 1925). Na srovnávacím základě studuje problematiku etnogeneze, etatizace a christianizace starobulharského státu, analyzuje vývoj politických a sociálních dějin. Sledoval počátky slovanského osídlení Balkánu, v prvé řadě Bulharska.[63] V rámci své studie o rozpadu prvobytně pospolného řádu a vzniku raněfeudálních společností u Slovanů věnoval velkou pozornost vzniku bulharské raně feudální společnosti.[64] Otázce vzniku a raného období vývoje bulharského státu věnoval několik studií.[65] Specificky k problematice vzniku a počátků bulhar-

---

rické studie 6, 1966, 159—185. Týž, *Die Tätigkeit der tschechischen Juristen in Ostrumelien 1880—1885 als ein Beitrag zum Aufbau des Bulgarischen Staates,* in: *Akten AIESSE 1969, IV,* 665—676. Týž, *Přínos Konstantina Jirečka k poznání dějin státu a práva balkánských národů,* in: Acta U C Iuridica 1974, 149—181. Týž, *Vystoupení dr. Fr. L. Riegra ve prospěch Bulharů r. 1885,* in: SPFFBU C 27, 1980, 127—130.

[62] Z. Bětík, *Otzvukat na laipcigskija proces v Čechoslovaškija pečať,* in: Izvestija na BKP, tom 19, Sofija 1968, 69—100. Týž, *Ohlas lipského procesu,* in: Sborník VUT, knižnice společenských věd, Brno 1968, stran 49. Týž, *Lipský proces varující,* in: Soc. akademie, Brno, inter. tisk. Týž, *Ohlas lipského procesu v českých zemích a jeho význam,* in: sborník *J. Dimitrov a současnost,* Brno 1973, 28—39. Týž, *Borbata na čechoslovaškata komunističeska partija protiv fašizma,* in: sborník Vysoké školy potravinářského průmyslu v Plovdivu sv. II, Plovdiv 1975. Týž, *J. Dimitrov a jižní Morava,* in: sborník *Brno—Plovdiv,* Brno 1975, 76—84. Týž, *J. Dimitrov a Československo,* edice Bulharského kulturního střediska v Praze, Praha 1977, stran 15. Vedle těchto studií publikoval Z. Bětík řadu populárně vědeckých článků, které byly otištěny v Rudém právu, Rovnosti, Tribuně, ve Vědě a životě aj. Zpracoval rovněž scénáře a libreta výstav, které se konaly v r. 1963 a 1972 v Brně a rovněž libreto pro krátký film pro Muzeum J. Dimitrova v Sofii v roce 1972.

[63] V článku *Slovanská „barbarská království" 6. století na území Rumunska,* in: Slovanský přehled 60, 1974, 178—188.

[64] *Geneze feudalismu a Slované,* in: Slovanský přehled 65, 1979, 38—48.

[65] *Počátky státního zřízení balkánských Slovanů,* in: SlPř 56, 1970, 401—411. *První slovanské státy — K charakteru vládních struktur a počátkům státních formací,* in: Slovanské historické studie 10, 1974, 5—49. *Nové pohledy na genezi státu ve slovanském prostředí,* in: SPFFBU C 27, 1980, 31—41.

kého státu a vzniku bulharské národnosti je věnována studie k 1300. výročí od vzniku tohoto státu.[66] V této studii sleduje proces vznikání slovanského bulharského státu na základě dvou heteroetnických a politických složek, analyzuje jak jeho vnitřní, tak rovněž mezinárodní impulsy. V této souvislosti pak charakterizuje proces christianizace Bulharska na pozadí vztahů k Byzanci, k Římu a jako výsledek potřeb vnitřního sociálně politického vývoje.[67] L. Havlíka rovněž zaujala problematika etnogeneze bulharské národnosti jako národnosti slovanské a souvislost vývoje etnického s vývojem státní organizace.[68]

K nejmladší generaci historiků-bulharistů náleží Alena Mikovcová a Lubomíra Havlíková. Zatím co poslední z nich se zabývá studiem významu a místa Manassovy kroniky ve středobulharském písemnictví, A. Mikovcová vypracovala disertaci o studijním pobytu bulharských vysokoškoláků na brněnských vysokých školách v meziválečném období.

Za zmínku stojí skutečnost, že na univerzitě vznikla řada doktorských a diplomových prací s bulharskou tématikou a byly též obhájeny první kandidátské disertace.[69]

Při českém studiu kulturního vývoje balkánských národů byla od počátku našeho zájmu o tuto problematiku věnována velká pozornost bohaté lidové kultuře balkánských Slovanů. Stačí vzpomenout díla P. J. Šafaříka, K. J. Erbena, F. L. Čelakovského, J. Gebauera, J. Holečka, J. Polívky, L. Kuby, K. Jirečka, L. Niederla a E. Faita, i mladší badatelskou tradici reprezentovanou J. Horákem, K. Chotkem, D. Stránskou, K. Horálkem aj. Na tuto tradici navazoval i profesor brněnské univerzity Antonín Václavík (1891—1959) a zvláště jeho žák Václav Frolec (nar. 1934), jemuž se dostalo v letech 1961 a 1962 možnosti pobývat delší dobu v Bulharsku. Z terénních výzkumů vzešla knižní monografie o lidové architektuře v západním Bulharsku v 19. a počátkem 20. století[70] a řada časopiseckých

---

[66] *Vznik a počátky bulharského státu a národnosti*, in: SlPř 67, 1981, 134—143.

[67] *Christianizace slovanských národů a římské papežství*, in: SlPř 55, 1969, 175 až 185. Týž, *The Slavic Balkan States in 9th Century — The Foreign Political Situation of Croatis and Bulgaria between Byzantium, the Papacy and the Franks*, in: *Rapports, Co-Rapports et Comm. Tchécoslovaques pour le IVe Congress de l'Assoc. Intern. d'Etudes du Sud-Est Europeen*, Prague 1979, 93—105.

[68] V článcích: *Slovanské raně feudální národnosti*, in: SlPř 60, 1974, 144—156 a *Balkánské státy a národnosti ve středověku*, in: Studia Balcanica Bohemo-Slovaca, Brno 1976, 56—80.

[69] J. Pačesová, *Zvuková stránka češtiny ve srovnání s makedonštinou a bulharštinou*, Brno 1961. Z. Bětík, *Ohlas lipského procesu v české veřejnosti a jeho význam*, Brno 1979. Z disertací pro dosažení hodnosti doktora filozofie si zaslouží uvedení ještě práce J. Jelínkové, *Bolgarskoje bogomilstvo i ego otgoloski*, Brno 1966 a A. Mikovcové, *Bulharští studenti na brněnských vysokých školách*, Brno 1978. Výtah ze své práce publikovala A. Mikovcová v časopise Bulharsko, Praha, 1/1981. J. Jelínková napsala svěží studie k problematice bogomilského hnutí a jeho významu ve středověkém ideovém zápase a o jeho vlivu a ohlasu v ruském prostředí. J. Jelínková-Poláková, *Některé ohlasy bulharského bogomilství ve staré ruské literatuře*, in: SPFFBU D 10, 1963, 81—98. Táž, *Kakvo e mjastoto na bogomilstvo v ideologičeskata sistema na evropejskoto Srednovekovije?*, in: Slavjanska filologija II, Sofija 1963, 313—314, (Sborník odpovědí na otázky k V. mezinárodnímu sjezdu slavistů v Sofii). Táž, *Materialy o razvitiji dualističeskich narodnych skazok u slavjan*, in: Slavia XXXLV, 1965, seš. 3, 456—468.

[70] *Die Volksarchitektur in Westbulgarien im 19. und zum Beginn des 20. Jh.*, Brno 1966.

studií, v nichž autor sleduje vývoj lidového domu v sofijské oblasti,[71] archaické formy podzemních obydlí v jihoslovanském Podunají[72] a problematiku sídelních typů v širokém kontextu jihovýchodoevropského, východoevropského a středoevropského vývoje.[73]

Z bulharských studií vzešly i Frolcovy výběry bulharských pohádek, doplněné studiemi a vydané v české a německé verzi. Autor zde též poukazuje na vztahy bulharských pohádkových látek k tradici jihoslovanské, turecké a řecké a zdůrazňuje specifické rysy bulharského slovenského folklóru.[74] Zájem o bulharský národopis se projevuje i v jeho příspěvcích o vynikajících osobnostech bulharské etnografie a folkloristiky (Christo Vakarelski, Cvetan Todorov, Vasil Marinov, Ivan Koev), ve zpravodajství o výzkumných akcích a jiných otázkách. Frolcův zájem o bulharský národopis vrcholí v jeho statích o lidové kultuře a jejím místu v bulharském národním hnutí a v národním obrození Bulharů.[75]

Od bulharských studií přechází V. Frolec k šířeji pojatému balkanistickému výzkumu. Zabývá se kulturními vztahy bulharsko-srbskými[76] a zejména pak kulturním společenstvím a interetnickými vztahy v jihoslovanském Podunají.[77] Výsledky studia podává v syntetizující rozpravě, vydané Československou akademií věd v roce 1970.[78] Zvláštní pozornost věnuje V. Frolec kulturním vztahům karpatsko-balkánským, které sleduje na příkladě lidové stavební kultury,[79] vinařských nástrojů[80] a lidových obyčejů.[81]

---

[71] *Půdorysný vývoj rodinného domu v sofijské oblasti*, in: Český lid 51, 1964, 93—99. *Narodnata kašta v Sofijsko prez XIX i nač. XX v.*, in: Izvestija na Etnografskija institut i muzej v Sofija 7, 1964, 107—144.

[72] *Uzemnite žilišta v južnoslavjanskata dunavska oblast*, in: Izv. na Etnograf. institut i muzej v Sofija 12, 1969, 69—109.

[73] *Sídla sofijské oblasti v 19. a poč. 20. století*, in: SPFFBU F 7, Brno 1963, 117 až 137. *On the Question of Ethnic and Ethnical Tradistions in the Development of Settlements*, in: *Referáty čs. delegace na VII. mezinárodní kongres antropologických a etnografických věd v Moskvě*, Praha 1964. *On the Question of the Origin of the Irregular Nucleated Village*, in: Národopisný věstník československý 1, Brno 1966, 64—77.

[74] *Bulharské lidové pohádky*, Praha 1970. *Bulgarische Volksmärchen*, Düsseldorf—Köln 1971.

[75] *Bulharské národní hnutí a lidová kultura*, in: Narodopisné aktuality 15, 1978, 87—96. *Lidová kultura a její místo v národním obrození Bulharů*, in: Studia balcanica Bohemo-Slovaca 2, Brno 1976, 186—194.

[76] *La communauté culturelle en architecture populaire dans la région limitrophe bulgaro-serbe*, in: Národopisný věstník československý 2, Brno 1967, 65—106.

[77] *Problematika interetnických vztahů v Podunají*, in: Národopisné informácie 2, Martin 1970, 12—26. *Die gemeinsamen und differenzierenden Elemente in der Volksbaukunst des Donaugebietes*, in: Ethnologia Slavica 2, Bratislava 1970, 12—26. *Relations interethniques dans les cultures populaires du Moyen-Danube*, in: Ethnologia Europaea II—III, 1968—1969, (Arnheim 1970), 127—132.

[78] *Kulturní společenství a interetnické vztahy v lidovém stavitelství v Podunají*, Praha 1970.

[79] *K problematice karpatsko-balkánských vztahů v lidovém stavitelství*, in: *Ľudová kultúra v Karpatoch*, Bratislava 1972, 153—160. *Narodnaja architektur Karpat i prilegajuščej balkanskoj oblasti*, in: Carpathobalcanica 8, Bratislava 1978, č. 1, 5—11. *Syntéza v lidovém stavitelství v karpatsko-balkánské oblasti*, in: Slovenský národopis 26, 1978, 347—350.

[80] *La continuité culturelle et la tradition dans l'évolution des instruments de vigneron (Parallèles Balkans — Europe centrale)*, in: *Rapports, Co-Rapports, Communication tchécoslovaques pour le IVe Congrès intern. d'AIESSE*, Prague 1979, 461—473.

Nové kvality nabývá Frolcův zájem o karpatsko-balkánské kulturní vztahy v rámci jeho činnosti v Mezinárodní komisi pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně.

Dosavadní Frolcova badatelská činnost v oblasti balkanistického studia směřuje k syntéze o lidové architektuře v karpatsko-balkánské oblasti a k monografii o vesnické a městské architektuře v období bulharského národního obrození.

Studium bulharského folklóru rozvíjí Bohuslav Beneš, především zkoumá souvislosti mezi písňovým bulharským folklórem a našimi zeměmi.[82]

Katedra historie a etnografie úzce spolupracuje s Bulharskou akademií věd a je průkopníkem spolupráce též s bulharskými vysokými školami. Každoročně pořádá výstavy bulharské vědecké a umělecké knihy. Pečuje zvláště o vypěstování aktivního vztahu u studující mládeže. Oddělení etnografie realizuje od roku 1962 zahraniční oborové praxe v socialistických zemích. Z dosavadních 15 zahraničních oborových praxí se uskutečnily tři v Bulharsku, a to v roce 1962, 1973 a 1979. První oborová praxe v Bulharsku v roce 1962 se konala na recipročním základě a sofijští studenti tak mohli poznat v následujícím roce výrazné národopisné oblasti a muzea v Československu. Brněnští posluchači se za třítýdenního pobytu obeznámili s bohatými muzejními sbírkami, s některými významnými historickými a uměleckými památkami, ale hlavně s tradiční i současnou lidovou kulturou ve vybraných lokalitách středního a jihozápadního Bulharska. V roce 1973 navštívili studenti etnografie hlavně západní části země, v roce 1979 především východní části, zejména Dobrudžu a Tărnovsko. Všech tří praxí se zúčastnilo více než sto studentů, kteří si při nich osvojili jednak problematiku etnogeneze a etnické historie bulharského národa, jednak se obeznámili s charakteristickými rysy regionální lidové kultury jednotlivých etnografických skupin i celého národa. Z autopsie poznali proces revolučních proměn, jimiž prochází celá země, viděli na vlastní oči výsledky budovatelského úsilí bulharského lidu.[83]

Brněnská bulharistika prošla nesporně plodným vývojem a prokázala se nemalými výsledky v oblasti studia lingvistického, literárně vědného, historického, etnografického a folkloristického. Od svého počátku veškerá snaha brněnských bulharistů sleduje čestný a světlý cíl: přispět k poznání bohaté minulosti, kultury a jazyka hrdého bratrského národa na balkánském jihu, upevnit pouta bratrství mezi našimi národy a bulharským lidem. Věrnost za věrnost, lásku za lásku — toť deviza našeho konání.

Das Rebmesser in den tschechischen Ländern und seine europäischen Parallelen, in: Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde 20, Bonn 1970, 257—274.

[81] *Etnografie a studium výročních obyčejů v karpatsko-balkánské oblasti,* in: Národopisné aktuality 13, 1976, 35—44.

[82] *Bulharské pesnopojki a jejich středoevropské paralely,* in: Studia Balkanica Bohemo-Slovaca I, Brno 1970, 411—415.

[83] Viz R. Jeřábek, *Národopisná muzea v Bulharsku,* in: Český lid 52, 1965, 114—119. Idem, *Zkušenosti ze zahraničních praxí posluchačů etnografie,* Universitas 5/1975, 70—75. Idem, *Národopisná exkurse do Karpat a na Balkán,* in: Universitas 6/1976, 59—60.